

İktidar ve Tarih İlişkisi Bakımından Makedonya ile Bulgaristan Arasındaki Tarihsel ve Kültürel Miras Kavgasını Çözümlemek

Murat Aliu

Özet: Bu çalışmada, Makedonya¹ ile Bulgaristan arasında süregiden “tarihsel miras” paylaşımına ilişkin kavga ekseninde iktidar ve tarih ilişkisi tartışılmıştır. Makedonya'nın Yugoslavya Federasyonu içinde bağımsız bir cumhuriyet haline geldiği 1944 yılından bu yana, bölgenin tarihsel ve kültürel mirası üzerinde ciddi bir şekilde yaşanmakta olan bu kavganın temeli bu bölgelerdeki çok sayıda tarihsel olaya ve tarihi şahsiyetlere ilişkin olup başta tarihçiler ve ülkelerin tarih yazımları olmak üzere, siyasetçiler ve diğer kamu aktörlerince tartışılmaktadır. Her iki ülke de kendi tarih yazımlarında bölge tarih ve kültürel mirasının ulusal karakterini vurgulamakta ve kendine mal etmektedir. İki ülkenin takınmış olduğu bu tutum, söz konusu “tarihi” ve “kültürü” paylaşma tartışmasını politik ve ideolojik kılmaktadır. Söz konusu anlaşmazlıkların kaynağı siyasi olduğu gibi çözüme de siyasi araçlar ile varılmaya çalışılmaktadır. Buradan hareketle, bu çalışmada iki ülke arasındaki tarihsel ve kültürel mirasa ilişkin anlaşmazlıklar ele alınarak tarih ile iktidar ilişkisi ortaya konulacaktır. Diğer bir ifadeyle, bu çalışmada iki ülke arasındaki tarihsel mirası konusundaki yaşanan anlaşmazlıkları ve kavgaların konu ederek tarih/tarihyazımın nasıl siyasallaştırıldığını ve söz konusu bu siyasallaştırma veya ideolojikleştirilmenin iki ülke arasındaki nasıl bir siyasi sorun kaynağı haline geldiğini incelenecektir. Bu çalışmanın temel iddiası söz konusu kavgasının temel motifi milliyetçilik ideolojisi olduğu ve özünde iki milliyetçi ideolojilerinin çatışmasının yansıtılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Makedonya Meselesi, Tarih, İktidar, Milliyetçilik, Ulusal Kimlik, Bulgaristan, Makedonya

Abstract: This study discusses the relationship between power and history along the axis of the ongoing fight between Macedonia and Bulgaria regarding the shared historical heritage. Since 1944 when Macedonia became an independent republic within the Yugoslav Federation, this struggle over the historical and cultural heritage of the region has been based on many historical events and historical figures in these regions. and other public actors. Both countries have emphasized and appropriated the national character of the historical and cultural heritage of the region into their historiographies. These two countries' attitudes have made discussions on sharing history and culture political and ideological. Because the source of these disagreements is political, the attempt has been made to resolve things through political means. Based on this perspective, the study will reveal the relationship between history and power by discussing these disagreements regarding historical and cultural heritage between the two countries. In other words, the study will examine how history and historiography have been politicized and how this politicization and ideologization have become sources of political problems between the two countries by discussing the disagreements and disputes between the two countries with regard to their shared historical heritage. This study's main claim involves the main motif of these countries' dispute to be the ideology of nationalism and how it essentially reflects the conflict between their two nationalist ideologies.

Keywords: The Macedonian Question, history, power, nationalism, national identity, Bulgaria, Macedonia

1 2018 yılında imzalanan Prespa Anlaşması ile Makedonya, adını Kuzey Makedonya Cumhuriyeti olarak değiştirmiştir. Prespa Anlaşması, Makedonya meclisinin devletin adını değiştirmek için anayasal değişiklikler yapmasının ardından 2019 yılında yürürlüğe girdi. Bu makalede Kuzey Makedonya Cumhuriyeti yerine sadece “Makedonya” kullanılacaktır.

✉ Dr., Mother Teresa University, murat.aliu@unt.edu.mk,

📞 0000-0003-4271-2412,

📄 Balkan Studies Foundation
DOI: <http://doi.org/10.51331/A034>
Journal of Balkan Studies, 3 (2), 2023
balkanjournal.org

Received: 02.04.2023

Revision: 17.06.2023

Accepted: 25.06.2023

Giriş

Makedonya ile Bulgaristan arasındaki “Tarihsel ve Kültürel Mirası” veya geçmişi/tarihi paylaşma kavgasının özü “Makedonya Meselesi” ile ilgilidir. Makedonya Meselesi, milliyetçiliğin Balkanlar’da doğduğu 19. yüzyılın ikinci yarısında başlamış olup özünde üç sorunu barındırmaktadır. Tarihsel bağlama yerleştirilen bu üç mesele şu şekildedir: “Makedonya hangi bölgesel sınırları kapsamaktadır?”, “Bu toprak parçası hangi ülkeye aittir?” ve “Makedonya denilen bölgede yaşayan slav halkın etnik aidiyeti ve kimliği nedir?” (Пери, 2 :2001). Tarihsel gerçeklik bakımından ele alınacak olursa bu üç soruya nesnel bir cevap vermek hakikaten güçtür. İlk güçlüğün kaynağı, Makedonya bölgesinin sınırlarının tarih boyunca değişkenlik göstermiş olmasıdır. Makedonya bölgesinin sınırları, hangi devlet veya imparatorluk tarafından yönetildiğine veya hangi devletin hâkimiyeti altında bulunduğuna bağlı olarak değişmiştir. Makedonya bölgesinin kime ait olduğu, yani geçmişte hangi devlete bağlı olduğu sorusu üzerine net bir cevap vermek zordur. Zira Makedonya bir coğrafi bölge olarak tarihin değişik dönemlerinde farklı imparatorlukların, prensliklerin ve devletlerin hâkimiyeti ve kontrolü altında bulunmuştur. Son olarak, Makedonya meselesini oluşturan üçüncü sorun, yani bu coğrafi bölgede yaşayan slav halkın etnik veya ulusal kimliğinin belirlenmesi konusu 19. yüzyılın ikinci yarısından 20. yüzyılın ortalarına kadar tartışmalı ve cevabı en zor verilebilecek mesele olmuştur. Bölgedeki Slav halkın etnik aidiyeti veya kimliği söz konusu olduğunda kesin olarak herhangi bir söylemek imkansızdır. Makedonya’daki slav halkı konusunda söylenebilecek kesin tek şey, bu halkın büyük bir çoğunluğu Hristiyan olmasıdır. Ancak Makedon tarihyazımının iddialarını baktığımızda bölgedeki slav halkının etnik kimliği diğer komşu slav halklarından farklı olduğu yönündedir. Makedon tarihyazımına göre bu halkın etnik kimliği Makedon olduğunu ileri sürmektedir.

19. yüzyılın ikinci yarısından sonra Makedonya’nın komşu ülkeleri olan Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan bu toprakların tarihsel olarak devletlerinin bir parçası olduğunu ve bu topraklarda yaşayan Slav nüfusun etnik kimliğinin kendi halklarının kimliğiyle aynı olduğunu iddia etmeye başladılar. Bulgaristan için Makedonya denilen toprak parçası Bulgar devletine ait bir bölgedir ve bölgede yaşayan halkın etnik kimliği Bulgardır. Sırbistan için Makedonya bölgesi Güney Sırbistan’ın parçasıdır ve bölgedeki Slav halk da Sırp’tır, Yunanlılar için ise bölgede yaşayan Slav halk Slavca konuşan Yunanlılardır. Bu üç ülkenin her biri Makedonya’yı “atalarından kalan” tarihi bölge olarak tasvir etmişlerdir.

Makedon ulusunun varlığının ve ulusal kimliğinin inkârında en yoğun ısrar Bulgaristan tarafından ortaya konulmuştur. Bulgaristan'ın Makedon ulusunun varlığına ve ulusal kimliğine yönelik inkârının, Makedon milliyetçi söyleminin kaynağı olan ve Makedon ulusunun meşruiyetini dayandırdığı tarihi ve kültürel mirasın inkârı anlamında kullanıldığı belirtilmelidir. Makedon ulusal anlatısının dayandırıldığı Orta Çağ ve Modern Çağ dönemine ilişkin tarihsel ve kültürel mirasın Bulgaristan tarafından sahiplenilmekte; Makedon milliyetçi söylemi ve tarihyazımınca Makedon ulusal mirası olarak nitelendirilen tüm birikimin Bulgaristan milliyetçi söylemi ve tarihyazımında Bulgar karakterini vurgulandığı görülmektedir.

Tarih ile İktidar İlişkisi: Kuramsal Bir Çerçeve

Tarih terimi Yunanca “*istoria, istorien*” sözcüğünden türetilmiştir. Terim “İyon diyalektte” “bildirme, haber alma yoluyla bilgi edinme” anlamında kullanılmıştır. “Attika diyalektte” ise *istoria* “görerek, tanık olarak bilme” anlamında kullanılmıştır (Özlem, 2010: 25). Schelling, tarih için “*geçmişe ait bilgidir*” tanımını yapmış, tarihin konusu için ise “*kalıcı, durağan olan değil, değişken, zaman içinde ilerleyendir*” ifadesini kullanmıştır (Schelling, 2017: 134). Bir başka açıdan tarih, toplumların ve insanların davranış ve işleyiş biçimleriyle ilgili bilgi sağlayan bir depo olarak düşünülebilir (Stearns, 2009: 11). Collingwood tarihin nesnesinin geçmişte yapılmış eylemler olduğunu ileri sürer. Bu anlamda tarih, insanın kendisiyle ilgili bilgisidir. Kendini bilme veya kendini tanımanın genellikle önemli olduğu düşünülür (Collingwood, 2017: 4). Tarih bireylerin kendi toplumsal veya kolektif kimlik kavramlarını belirlemelerini ve geleceğe dair beklenti oluşturmalarını mümkün kılan tecrübelerin bir toplamı olarak tanımlanabilir. Zira tarihi umursamayan veya önemini inkâr eden insanlar bile, attıkları her adımda tarihi referans olarak varsayımlar geliştirmek zorunda kalmaktadır (Tosh, 1997: 3). Michael Foucault, tarihin; “belleğimizin en allâme, en uyanık, en haberli ve en dolu alanı” olduğunu ileri sürmektedir (Foucault, 2001: 310). Hobsbawm ise insanların kendi konumlarını ve yaşamlarını, ait oldukları aile ile grubun süreklilik çizgisine yerleştirmemezlik edemediklerini ifade eder. Geçmiş ile bugünü kıyaslamamak mümkün görünmemektedir. Geçmişten hiçbir şey öğrenemeyen ve geçmişin bugünkü amaçlarla olan bağlantısını görüp kabul edemeyen bir insan kendini zihinsel bakımdan anormal etiketi altında bulma riski altındadır. Tarih geçmiş olaylardan teşekkül etmektedir. İnsanlık geçmişinin büyük kısmı, tarihin herhangi bir toplumun yaşayış ve işleyiş biçimi konusundaki

aydınlatici gücünü göstermektedir. Geçmiş bugünün ve geleceğin zamanıdır. Geçmiş her neslin kendi soyunu yeniden üretmesini ve ilişkilerini düzenlenmesi sağlayan ve bununla birlikte genetik kodun anahtarını temsil eden tarih, bir şekilde bilgeliği temsil etmektedir (Hobsbawm, 1999: 41).

Tarih söz konusu olduğunda “nesnellik” tartışmaların merkez konusudur. Burada “nesnellik” kavramı tarihin olduğu gibi yazılması veya aktarılması anlamında kullanılmaktadır. 20. yüzyıl tarihçiliğinin öncülüğünü yapan Alman tarihçi Leopold von Ranke tarihin “Nasılca öylece göstermek” olduğunu öne sürmektedir. Ranke, tarihin gerçekleşen olayların aynen yazılması şeklinde olması gerektiğini iddia etmiş ve tarihin bugüne ve geleceğe hizmet edecek şekilde yazılması gerektiğini savunan yaklaşımı eleştirmiştir. Ancak birçok çağdaş tarihçi Ranke’nin tarih anlayışına şüpheyle yaklaşmaktadır. Eleştirilerin temelinde tarihi yazan tarihçinin toplumsal, kültürel hatta ideolojik ve siyasal yüklerinden kurtulmasının mümkün olup olmadığı sorgusu yer almaktadır. Diğer bir deyişle, tarihi yazarken tarihçinin üzerinde günümüzün etkisi nedir? Carr’a göre geçmiş ancak günümüz açısından incelenebilir ve geçmişe ilişkin anlayış bugünün görüşleriyle oluşturulabilir. Ona göre tarihçi çağının insanıdır ve “zamanın ruhuna” bağlıdır ve ondan etkilenmektedir. Tarihçi tarihi yazarken ister istemez öznel deneyim ve dünya görüşlerinden etkilenecektir. Bu bakımdan tarihçinin tarih yapmadaki rolü üstünde ısrar edilmesi, nihai olarak her türlü nesnel tarihi imkânsız kılmaktadır. Carr’a göre tarihin kurulmasında yorum vazgeçilmez bir rol oynasa da var olan hiçbir yorumun bütünüyle nesnel olmaması nedeniyle her yorumun bir öteki kadar iyi olduğu ve ilkesel olarak tarih olgularının aslında nesnel yoruma elverişli olmadığı sonucu da çıkmaz. İnsan çevresiyle tamamen ilişkili ve koşulsuz olarak onun etkisi altında olmadığı gibi çevresinden tümüyle bağımsız ve onun kayıtsız şartsız efendisi de değildir. İnsanın çevresiyle ilişkisi tarihçinin konusuyla olan ilişkisine benzerdir. Tarihçi de tarihsel olguların aciz bir kölesi olmadığı gibi zalim efendisi de değildir. Tarihçi ile olgular arasında bir eşitlik ilişkisi söz konusudur. Tarihçinin çalışma sürecinde, hem yorum hem de olguların seçimi ve bunların sıraya konması, birinin ya da ötekinin etkileşimiyle, ince ve belki bir ölçüde bilinçsiz değişikliklere uğrar. Tarihçi bugünün bir parçası ve olgularsa geçmişe ait olduklarından, bu karşılıklı etkileşim, aynı zamanda bugün ile geçmiş arasında bir karşılıklılığı için içine katar. Buradan hareketle Carr’a göre tarih tarihçi ile olgular arasındaki sürekli ve karşılıklı bir etkileşim süreci, bugün ile geçmiş arasında bitmez bir diyalogdur (Carr, 2016: 73-82). Žižek tarihin “nesnel” olarak yazılmasının ve yorumlanmasının “imkânsızlığını” ve tarihin çarpıtılmasını şu şekilde dile getirir:

“Tarih her zaman geriye doğru yeniden yazılmaktadır. Her yeni anlatı perspektifi geçmişî yeniden yapılandırır ve anlamını değiştirir... (tarihi yazarken) nötr bir konum benimsemek önsel olarak imkânsızdır” (Zizek, 2016: 2010)

Tarih yalnızca üniversite kürsülerinde anlatılan, bilim insanlarının veya tarihçilerin nesnesi değildir. Tarih siyasi iktidarların ve ideolojilerin ilgi alanıdır. Tarih; siyasetçiler, tarihçiler ve entelektüeller tarafından siyasi ve ideolojik çıkarlar doğrultusunda araçsallaştırıldığı bilinen bir olgu ve pratiktir. Tarih ve geçmiş, belirli ideolojilerin ve belirli siyasi iktidar merkezlerinin elverişli bir meşrulaştırma aracıdır (Trouilloy, 2015: 33). Keith Jenkins’e göre “*tarih, asla kendisi için değil, daima birileri içindir*”. Jenkins, tarihin kısmen insanların kimliklerini yaratmakta olduğunu, iktidar ilişkilerinden kaynaklandığını ve bu şekilde meşrulaştırıcı bir araç olduğunu vurgulamaktadır (Jenkins, 1997: 29-31). Tarihin ideolojik olduğunu ve iktidar ile yakından ilişki içinde bulunduğunu savlayan araştırmacıların çoğu, tarihi üreten ve onun taşıyıcıları olarak tarihçileri işaret etmektedirler. Zira tarih; devlet adamları, askerler veya sokaktaki insanlar tarafından değil tarihçiler tarafından oluşturulmaktadır. Tarihçinin işi yaratmak ve yapı kurmaktır (Boucher, 1993: 49-50). Tarih, onu yapan veya yazan tarihçilerin şimdiki zamanıyla ilgili çağdaş arzuları, hırsları ve sorunlarıyla sıkı ilişki içinde olan bir etkinliktir (Aysevener, 2001: 18). Jenkinsin, hiçbir tarihçinin geçmişteki olayların bütünlüğünü kapsayamadığını, ancak sadece bir bölümünü aktarabildiğini ileri sürerek, tarihçinin seçici bir yaklaşım içinde olduğunu öne sürmektedir. Tarih her zaman tarihçinin bakış açısının dışavurumu olarak yazılır (Jenkins, 1997: 23-25).

Tarih, kendilerine tarihçi niteliği yüklenmiş insanlar tarafından yapılır ve tarihçiler tarihi üretirken ideolojik unsurlar veya kendi kabulleri ve özgün değerlerinden arınmış değillerdir. Bu anlamda tarihçi kendi özgün değer, görüş ve ideolojik bakış açısına sahip olan bir kişi olup tüm geçmişî araştırmaya ve açıklamaya çaba göstermez. Bunun yerine tarihçi, anlamlı olayları anlatmaya çalışır ve bu süreçte ister istemez seçici bir yaklaşım benimsemek zorundadır (Fontan, 1992: 63-64). Tarihçilerin toplumsal ve siyasal varlıklar olarak ister istemez belirli ideolojilerin etkisi altında kaldıkları ve mekân ve zamandan kaynaklanan kişisel bilinçlendirmeden tam bağımsız olamadıkları bir gerçektir. Foucault’nun ifadesiyle, “*tarih olarak işlenmiş geçmiş, bir tahayyül gücü faaliyetleri olarak, tarihçinin giriştiği sonsuz bir yorumlama süreci...*” dir. Tarih, ne tarihçiden ne de tarihçinin kendi zamanından ya da kültürel bağlamının etkilerinden bağımsız olması mümkün değildir. Tarih geçmişteki olayların gerçekte olduğu gibi kaydedilmesi

değil; tarihsel verilerin tarihçiler tarafından kendi toplumsal gerçekliklerine uygun olarak örgütlendikten sonra anlattıklarının kaydıdır. Dolayısıyla da tarihçi asla nesnellik iddiasında bulunmamalıdır. Nesnellik sadece bir mittir ve tarih bilgisi Foucault'nun ifade ettiği gibi epistemelere bağlıdır. Tarih her zaman belli bir söylem ve ideoloji bakışıyla yazılır (Munslow, 2000: 5).

Tarihin politikleştirilme ve ideolojikleştirilme eğilimleri özellikle milliyetçiliğin ortaya çıkmasıyla görülen bir olgudur. Bu anlamda ulus devlet ve milliyetçilik tarih veya geçmişin politikleştirilmesinden en fazla yararlanan öğelerdir. Avrupa'da milliyetçiliğin ilk filizlerinin ortaya çıktığı ve uluslaşmanın başladığı ilk dönemler, ulusal tarih araştırmalarında tarihin politikleştirilme ve ideolojikleştirilme sürecinin tamamlanmasında büyük bir rol oynamıştır (Tosh, 1997: 5). Dolayısıyla tarihin bir bilim olarak ortaya çıkışı, milliyetçiliğin ve ulus devletlerin ilk filizlerinin ortaya çıkışıyla zamansal, hatta mekânsal bakımdan örtüşmektedir. Ulus devlet aşamasına geçilmesi ile tarihin yeniden yazılmaya başlaması zamansal olarak az çok koşutluk içermektedir (Ersanlı, 1992: 22). Ulusal tarih Aydınlanma Çağının bir ürünüdür. Aydınlanmacılar tarihin didaktik ve ilerlemeci bir yanı olmaması gerektiğine inanıyorlardı. Ulusal tarih, Aydınlanma dönemiyle başlayıp Ortaçağ döneminin evrensel Hristiyan tarih anlayışına bir tepki olarak doğmuştu. Aydınlanma tarihi, ilerleme kavramını temel aldı ve insan aklı ve özgürlüğü ile birlikte giderek artan bir etkiye sahip oldu. İlerlemeci tarih anlayışını destekleyen aydınlanmacı filozoflar, kendilerini ait oldukları tarihsel sürecin içinde ve kendi milletleri için daha merkezi bir yere konumlandırma çabasında bulundular. Bu bağlamda, evrensel tarih yerine ulusal bir tarih tasarlamaya başladılar. Ulusal tarih, tarihin ulusallaştırılması ve tarihin ideolojik kılınması olgusu modern dönemlerde bilgi-iktidar ilişkileri çerçevesi içinde yapıldı. Böyle bir tarihin tasarlanması fikri entelektüeller ile tarihçi çevrelerden geldi. 19. yüzyılda kurulmaya başlayan ulus devletlerin her biri kendi geçmişinin yanında yeni bir tarih yaratma girişiminde de bulundular. Tarihçiler başta olmak üzere milliyetçi entelijansiya, bilim adamları ve düşünürler geçmiş ve tarihi yaratmanın yanı sıra, doğrudan devlet adamları olarak da ulusal devletin ve ulusal tarihin yaratılmasında önemli bir rol oynadılar. John Breuilly, milliyetçi tarihin bugünü ve geleceği bir araya getirmek bakımından etkin bir araç olduğunun altını çizmektedir (Breuilly, 2009: 7-14). Anthony Smith tarihçilerin, özellikle 19. yüzyılda Avrupa ülkelerinde milliyetçiliğin oluşmasında ve desteklenip geliştirilmesinde önemli bir rol oynadıklarının altını çizer. Milliyetçiliğin ilk çağında tarihçiler, ulusu bireysel

özgürlüğün bir teminatı olarak görmeye eğilimlidirler. Fransız Devrimi sonrası birçok tarihçi kardeş çağın başladığını ileri sürmüştür. Artık zengin ya da fakir, soylu ya da pleb yoktur; toplumsal konulardan kaynaklanan anlaşmazlıklar ve kavgalar ortadan kalkmıştır. Herkes, yani farklı mezhepler, inananlar ile inanmayanlar, protestanlar ve katolikler kardeşlik ve barış içindedir (Smith, 1999: 174). Hobsbawm, tarihin milliyetçilik için temel ham madde olduğunu belirtmektedir. Ona göre nasıl haşhaş eroin müptelalığının ham maddesiyse, tarih de milliyetçi etnik ya da fundamentalist ideolojilerin ham maddesidir (Hobsbawm, 1999: 9).

19. yüzyılda Avrupa kültür ve düşüncesinin millileştirilmesi, tarih yazımının da millileştirilmesini içermektedir. 19. yüzyıl döneminde, üniversitelerdeki tarih dersleri ulusal tarih tarafından domine ediliyordu ve birçok tarihçi tarafından tarih yazımının en yüksek biçimi olarak algılanan ulusal tarihin hâkimiyeti giderek artıyordu. Böylelikle ulusal tarihsel anlatılar, Avrupa genelinde çok çeşitli milliyetçiliklerin zeminini oluşturmakla birlikte; ulus devlet oluşumlarının, devrimlerin, iç savaşların, hatta soykırımın ve etnik temizliğin meşrulaştırılmasında etkin araçlardan biri olmuştur. Avrupa'nın her yerinde ulusal tarihçiler, "kendi" ulus tarihlerinin bir şekilde özgün olduğunu ve benzersiz özellikler sergilediğini iddia etmeye istekliydi. Avrupa'daki tarihçilerin bu eğilimleri, ulusal kültürlerinin özgünlüğünü vurgulayan Avrupa Romantizminin bir mirasıydı (Berger, 2009: 30). Tarihçiler meslekleri gereği, bir milletin tarihini doğru yazmak veya en azından bu yönde çaba göstermekle yükümlüdür (Hobsbawm, 2010: 27). Romantik hareketin en büyük özelliği geçmişi nostaljik bir hayranlıkla yüceltmesidir. Burada vurgulanması gereken bir husus, romantik akımın aydınlanma tarih kavrayışıyla çatışmamasıdır. Romantiklerin amacı halkın eğitilmesi yoluyla aydınlanmış insan yaratmaktır. Halkın eğitilmesinden kastedilen ise tarihsel değişimi hızlandırabilmek için irade kavramını öne çıkarmaktır. Böylelikle romantizmin milliyetçi tarih kavramını ilerletici bir güç olarak geliştirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Romantikler sadece insan aklının evrenselliğine değil, aynı zamanda insanoğlunun eğitilebileceğine de inanıyorlardı. Romantik akımının önde gelen düşünürlerinden Herder'e göre her ulus kendini özgün bir biçimde ifade ederek insanlığın gelişimine katkıda bulunuyordu (Ersanlı, 1992: 20; Aksakal, 2015: 231).

Balkanlardaki milliyetçi fikirler Avrupa ülkelerinden gelmiştir ve Balkan milliyetçiliği özünde romantik veya kültürel milliyetçiliktir. Romantik milliyetçilik dediğimizde, bu tür milliyetçiliğin ağırlıklı olarak dil, tarih ve ortak mitler gibi kültürel unsurları

vurguladığını kastediyoruz. Anthony Smith'in tipolojisine bakacak olursak, Balkan milliyetçiliği onun "etnik" milliyetçilik dediği bir milliyetçiliktir. Etnik milliyetçilik, Batı Avrupa ülkelerinin karakteristiği olan sivil milliyetçiliğin aksine, kültürel unsurları ve kan bağlarını öne çıkararak, toplum üyeleri arasında dayanışma yaratmayı başarmaktadır. Topluluk üyelerinin geçmişi veya ortak tarihi ve ortak kolektif hafızası, ulusun ve ulusal kimliğin oluşumunda merkezi bir yer tutar. Millet in ve milli kimliğin yeniden üretimi de bu unsurlara ağırlık verilerek yapılmaktadır. Tarihçiler ve tarihyazımı ise etnik milliyetçiliğin yayılmasında ve (yeniden)üret ilmesinde görevini üstlenmiştir.

1945 - 1990 Arası Dönemde Bulgaristan ile Makedonya Arasındaki Tarihsel ve Kültürel Miras Kavgası

1944'ten sonra Sosyalist Makedonya'da inşa edilmiş milliyetçilik söylemine baktığımızda çağdaş Makedon ulusun tarihsel ve kültürel meşruiyeti, Aziz Kiril ve Metodiy Kardeşlerin ve Aziz Kliment Ohridski ile Aziz Naum'un Hristiyan misyonuna, Ortaçağ dönemi Çar Samuil İmparatorluğu'na, 19. yüzyılın ikinci yarısında Makedon milliyetçiliğinin öncülüğünü yapan Makedon entelijansiyasının ve diğer vatanseverlerin faaliyetlerine, VMRO¹ Örgütünün bağımsızlık hareketine, İ linden İsyani'nin ve son olarak İkinci Dünya Savaşı sırasındaki anti-faşist mücadeledeki hedefler ve değerlere dayandırılmaktaydı. Bulgar milliyetçiliği ve tarihyazımı ise Makedonların sahiplendiği bu bin yıldan uzun dönemlik tarihsel ve kültürel miras ve manevi birikimin, Bulgar etnik karakterini vurgulamaktadır. Bulgaristan ile Makedonya arasındaki anlaşmazlıkları; Aziz Kiril ve Metodiy kardeşlerin ve öğrencileri Aziz Kliment Ohridski ve Aziz Naum'un etnik kimliği, Çar Samuil'in etnik kimliği ve kurmuş olduğu imparatorluğun etnik karakteri, bugün Makedonya devleti ve tarihyazımı tarafından Makedon milliyetçiliğinin ve ulusal rönesansının öncüleri olarak görülen 19. yüzyılın birçok entelektüel ve aydınlanmacıları ile VMRO'nun yöneticilerinin etnik bilinci ve kimliği, İ linden İsyani'nin amacı ve arka planı, Makedoncanın Bulgarcadan ayrı bir dil olup olmadığı, Bulgaristan'da Makedon bir azınlığın varlığı tartışması olarak özetlemek mümkündür. Bu açıdan bakıldığında, Makedon-Bulgar "tarih" kavgasının özü her iki tarafın da tarihsel hakikat üzerinde mutlak bir tekel kurma çabasıyla ilgilidir (Aliu, 2020: 163).

1 İç Makedon Devrimci Örgütü.

İki bağımsız devlet olarak Bulgaristan ile Makedonya arasındaki tarih ve kültürel miras konusundaki anlaşmazlıklar, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde başlamıştır. 1944 yılından bu yana iki bağımsız devlet olarak Bulgaristan ile Makedonya arasındaki ilişkilere bakıldığında, 1945-1948 dönemi hariç anlaşmazlıklarla ve ithamlarla dolu olduğu görülmektedir. 1945'ten 1948 yılına kadar Bulgaristan ve Yugoslavya Doğu Bloğu içinde yer aldıklarından Bulgaristan Komünist Partisi Genel Başkanı Georgi Dimitrov önderliğinde Bulgaristan, Makedon ulusunu ve ulusal kimliğini tanıma yolunda önemli adımlar atmıştır. Bu yönde atılan en önemli adım 1946 yılında Bulgaristan'ın Pirin Bölgesinde Makedon azınlığın tanınması olmuştur. Ayrıca 1945 ila 1948 yılları arasındaki dönemde Pirin Makedonyası'nda yaşayan Makedonlara kısıtlı da olsa "kültürel ve siyasi özerklik" tanınmıştır. Bulgaristan tarafından Makedon azınlığın ve "kültürel özerkliğin" tanınması, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da ve Balkanlar'da oluşan siyasi ve jeopolitik koşulların bir sonucuuydu. Ancak 1948'den sonra Stalin ile Tito arasındaki ilişkiler bozulunca Bulgaristan, Makedonya Sorunu'na yönelik söylemini değiştirerek savaş öncesi konumuna geri dönmüş; Makedonya bölgesinin Bulgaristan'ın bir parçası olduğu, Makedonların etnik olarak Bulgar oldukları ve Makedon dilinin sadece Bulgarcanın bir lehçesi olduğu şeklindeki eski tutumlarını tekrarlamaya başlamıştır. Bulgaristan'ın resmi tutumuna göre Makedon devleti ve ulusu Tito'nun bir icadıydı (Велјановски, 1998: 141-151 ve Маринов, 2013: 55).

Böylelikle 1948 yılında Tito ile Stalin arasındaki ihtilaf nedeniyle Pirin Bölgesi'nde ilan edilen "kültürel özerkliğin" resmen olmasa da sonu gelmiştir. BKP, Merkez Komitenin 16. Genel Kurulu'nda özel bir karar çıkartarak Yugoslavya'nın Pirin Bölgesi'ndeki politikalarını ve orada gerçekleştirilen faaliyetleri "milliyetçi" siyasetin sonucu ve Pirin bölgesinin iç işlerine karışma olarak değerlendirmiştir. BKP Makedonya Halk Cumhuriyetini "Marksizm karşıtı ve Milliyetçilik" politikaları ve eylemleriyle kınamıştır. 1946 yılında yapılan nüfus sayımında, BKP'nin Pirin Bölgesi'nde yaşayan halkın kendi etnik kökenini ifade etmesine izin vermesi ve yaklaşık 170.000 kişinin kendini etnik köken bakımından Makedon olarak ifade etmesi hususu karşısında Bulgar tarihçiler ve siyasilere; rakamın gerçek olmadığını, bu kişilerin kendilerini baskı altında Makedon olarak ilan ettiklerini öne sürmüşlerdir. Bulgar tarihçiler, bu dönemde yerel parti yöneticilerinin Pirin Bölgesindeki tüm belediye başkanlarına Yahudi, Çingene, Bulgar ve Türkler dışında kalanların tamamının kendini Makedon olarak ilan etmesi yönünde dilekçeler gönderdiklerini iddia etmişlerdir (Маринов, 65-60 :2013). Bulgaristan'ın 1944-1948

arası dönemde Makedonya Meselesine yönelik politikaları ve tavrı, Bulgar tarihçiler ve siyasiler tarafından BKP'nin "yanlışları" olarak değerlendirilmiştir. Bulgar tarih yazımına göre Bulgaristan'ın Makedonya Meselesine yönelik bu "ılımlı" tavrı ve Makedon ulusunu tanıma yönünde izlediği politikaları, Bulgaristan'ın savaş sonrası dönemde içinde bulunduğu güçsüz ve yenilmiş konumdan kaynaklanmıştır. Savaştan yenik olarak çıkan Bulgaristan, güçlü Yugoslavya karşısında bazı tavizler vermek zorunda kalmıştır (Kofos, 1986: 165).

Bulgaristan'ın Makedon ulusunu ve ulusal kimliğini inkâr edişi ve Makedon ulusunun ve devletinin tarihsel ve kültürel meşruiyetini tanımama yönündeki radikal söylemi 1956 yılından sonra başlamıştır. Bulgaristan, Yugoslavya ve Makedonya'nın 1944'ten sonraki dönemde Pirin Bölgesi'ndeki azınlık hakları taleplerini, toprak talepleri olarak yorumlayarak Yugoslavya ve Makedonya'yı irredentist politika izlemekle suçlamıştır (Палмер ve Кинг, 2018: 191). 1960'larda Bulgaristan'ın Makedonya Meselesine yönelik tavrı ve söylemi büyük ölçüde değişmiş ve Makedon ulusunun ve dilinin inkârı genel politikası haline gelmiştir. Bulgaristan'a göre Makedon ulusu ve Makedonca dili Sırp propagandasının Tito'nun ürünleridir. BKP Merkez Komitesi Genel Sekreteri Todor Zhivkov da Bulgaristan'dan ayrı bir Makedon ulusallığı ve ulus fikrinin, burjuvazi ve Sırp tarihçiler tarafından ortaya atılmış bir iddia olduğunu ve Makedon ulusunun bir Sırp icadı olduğunu ileri sürmüştür. 1963 yılında, BKP Merkez Komite Genel Kurulunda Zhivkov, Orta Çağ'da Makedon ulusundan söz etmenin mümkün olmadığını ve 9. yüzyıldan itibaren Bulgaristan, Trakya ve Makedonya'da Orta Çağ Bulgar ulusallığının ortaya çıktığını ileri sürmüştür. Bu ulusallık, 18. ve 19. yüzyıllarda gelişerek sonunda Bulgar ulusunu ortaya çıkarmıştır. Zhivkov'a göre tüm tarihsel kaynakların gösterdiği budur ve dolayısıyla Makedon ulusallığının varlığını öne süren tezler yadsınmalıdır (Маринов, 2013: 61-66). BKP'nin etkin isimlerinden biri olan Dimitar Ganev 1958'deki bir konuşması sırasında büyük Sırp şovenistleri ve onların Üsküp ajanlarının, Makedon halkın Bulgarlarla olan tüm bağlarını, ortak tarihlerini ve geçmişlerini unutturmak istediklerini ifade etmiştir. Makedonlar, kendi atalarının konuştuğu ana dili reddetmek ve bunun yerine yapay olarak oluşturulan Sırplaştırılmış bir dil konuşmaya zorlanmaktadır. Vardar Makedonya'da (Bugünkü Makedonya'da) yaşayan halkın büyük çoğunluğunun kendini Bulgar olarak tanımlamasına rağmen, bunu ifade etme hakkına sahip olmadığını öne sürmüştür. Bulgar tarihçisi Dimitar Kosev, 1959 yılında yayınlanan "Üsküp Tarihçileri Tarafından Bulgar Tarihinin Revizyonist Tahriyatı" makalesinde,

Ortaçağ'da Makedonya'nın Slav isminin Bulgar halkın bir parçası olduğu tezini ortaya koymuş ve Makedon ulusunun tarihsel gelişimin ürünü değil, siyasi konjonktürlerin ürünü olduğunu öne sürmüştür (Требст, 199 ,124 :1997). 1968 yılında Bulgar Bilimler Akademisi, *Makedon Meselesi* adı altında bir kitapçık yayınlanarak Bulgar akademisyenlerce savunulan Makedonların "etnik Bulgarlar" oldukları görüşünü yeniden vurgulamıştır. Bu kitapçıkta Makedonya'nın tüm Orta Çağ ve 19. yüzyılın ulusal canlanma tarihinin aslında Bulgar tarihi olduğu, Makedon ulusal kimliğinin ise Sırp milliyetçiliğin ürünü olduğu ileri sürülmüştür (Маринов, 131 ,86 :2013). Bulgar tarihçisi Georgi B. Dimitrov, 1971'de yayınlanan *Bulgar Komünist Partisi'nin Makedon Sorununa Yönelik Tutumu ve Politikası* adlı kitapçığında, Makedon ulusal bilinçlenmesinin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra devletin şiddet ve baskı aracılığıyla ve tüm devlet organlarını devreye sokarak oluşturulmaya başladığını ileri sürer. Dimitrov, oluşan bu yeni Makedon ulusunun ve ulusal kimliğinin, Bulgaristan ve temelde Bulgar olan her şey karşıtlığı temelinde ve tarihsel gerçeklerin çarpıtılmasıyla inşa edildiğini savunmuştur (Требст, 218-216 :1997).

19. yüzyıldan itibaren Bulgar tarihyazımında ve siyasi söyleminde Makedonya, Orta Çağ'dan bu yana Bulgar ulusunun ve kültürünün beşiği olarak tasvir edilmektedir. Bulgaristan bu iddialarının tarihsel meşruiyetini, Çar Samuil devletinin etnik karakterinin Bulgar olmasına ve bu devletin başkentinin Makedonya'nın coğrafi sınırları içindeki Ohrid şehrinde bulunmasına dayandırmaktadır. Bulgaristan Çar Samuil devletinin Bulgar etnik karakterini vurgulamanın yanı sıra, Makedonya'nın sahiplenmiş olduğu tüm Orta Çağ ve Yeni Çağ dönemine dair tarihsel ve kültürel sermayeyi de sahiplenmekte veya bunlar için Bulgar karakteri vurgusu yapmaktadır. Örneğin Todor Zhivkov, Aziz Kiril ve Metodiy kardeşler ve 19. Yüzyıl aydınlanmacılarından Dimitar Miladinov ve Konstantin Miladinov kardeşler gibi Orta Çağ ve Yeni Çağın tarihsel sembollerinden vazgeçmenin yanlış olacağını ileri sürmüştür (Маринов, 65 :2013). İki ülke arasındaki en hararetli tartışmalar VMRO'nun ve İlinden İsyanı'nın etnik karakteri, gerçek amacı ve liderlerinin etnik kimliği konularında olmuştur. Bu anlaşmazlıkların en iyi örneği, VMRO ve İlinden İsyanı'nın liderlerinden olan Gotse Delçev'in etnik kimliğine ilişkin anlaşmazlıktır. Her iki ülkenin tarihyazımında da Delçev, ulusal kahraman olarak tasvir edilmektedir. Bulgar tarihçiler ve tarihyazımı, İlinden İsyanı'nın liderlerini "Büyük Bulgar Vatanseverler" olarak tasvir etmektedir. Bulgaristan'da Gotse Delçev'in 65. ölüm yıl dönümü (4 Mayıs 1948), Makedonya'daki "Bulgarcılığın" sembolü

olarak anılmıştır. (Маринов, 84-79 :2013). 1944-1948 arası dönemde yukarıda belirtilen nedenlerle ve 1948-1956 arası dönemde de Moskova'dan gelen baskılar nedeniyle BKP, Makedon Devrimci Hareketi'nin ulusal söylem ve tarih yazımına dâhil edilmesiyle sınırlı kalmıştır. Bu nedenle Bulgaristan, Makedon devrimci hareketinin başkarakterlerinin ulusal anlatıya dâhil edilmesi konusunda ihtiyatlı davranmıştır. Buna rağmen 1950'lerde Gotse Delçev ve Jane Sandanski'yi anıtlarla, müze sergileriyle ve haklarında yazılan birçok makaleyle onurlandırmıştır. Bunun yanında, Bulgaristan'da bulunan Sveti Vrach şehrinin adı 1949 yılında *Sandanski* olarak, 1950 yılında ise Nevrokop şehrinin adı *Gotse Delçev* olarak değiştirilmiştir. 1960 yılından sonra BKP, VMRO örgütünü Bulgar tarihinin ayrılmaz bir parçası olarak gösteriyordu. Bulgar tarihçiler, Makedonya'da VMRO önderliğindeki Kurtuluş Hareketi'nin Bulgar karakterini vurguluyorlardı (Frusetta, 2004: 114). 1968 yılında Todor Zhivkov, İlinden İsyanı'nın Bulgar tarihindeki en önemli beş olaydan biri olduğunu öne sürerek, net bir şekilde VMRO örgütünün ve İlinden İsyanı'nın Bulgar etnik karakterini vurgulamıştır (Трѐбст, 131 :1997). Bulgaristan Devleti ve Bulgar tarihyazımı, 20. yüzyılın VMRO örgütünü, o dönemin Osmanlı Makedonyası'nda Pirin Dağları, Vardar Nehri bölgesi ve Ege Kıyısı'nın - Bulgaristan'ın üç tarihi bölgesinin- ilhak edilmesini amaçlayan gerçek bir Bulgar örgüt olarak tasvir etmektedir (Troebst, 1999: 61).

Bulgar - Makedon ihtilafı 1970'ler boyunca da devam etmiştir. 1978 yılında, İlinden İsyanı'nın 75. yıl dönümü nedeniyle, BKP ülke çapında çeşitli kutlamalar ve birçok entelektüel ve akademik faaliyet gerçekleştirilmesini emretmiştir. Örneğin emirlerinden biri, Gotse Delçev'in biyografisinin yeniden basılmasıydı. Aynı zamanda BKP'nin Tarih Enstitüsü, Damyan Gruev'in biyografisini ve İlinden İsyanı'na ilişkin yeni belgeler yayınlamıştır. Tüm bu faaliyetlerin ve hazırlıkların en önemli eseri, Bulgaristan Bilimler Akademisi tarafından yayımlanan *Makedonya: Belge ve Malzeme Derlemesi* adlı belgeler koleksiyonu olmuştur. Bu büyük koleksiyon, Orta Çağ'dan İkinci Dünya Savaşı dönemine kadar Makedonya'da yaşamış Slav halkın ve Yugoslav Makedonlar tarafından sahiplenilmiş bir dizi tarihi kişinin (ulusal kahramanlar, entelektüeller, siyasetçiler gibi) Bulgar etnik veya ulusal kimliğini kanıtlayacak tarihi belgeleri içermektedir (Трѐбст, 107-106 :1997). 1980'lerde ise Makedon ulusunun başkahramanları olan Gotse Delçev ve Jane Sandanski açık bir şekilde Bulgar devletinin tarihsel sembolleriyle özdeşleştirildiler. 1981 yılında Kültür Bakanı Liudmila Zhivkova, Gotse Delçev ve Jane Sandanski'yi "Bulgar ulusunun özgürlüğü için savaşan ulusal kahramanlar" olarak nitelendirmiştir.

Zaman zaman ise Gotse Delçev “bir özgürlük havarisi” olarak Levski’nin düzeyine ulaşmış ve ününe kavuşmuştur (Frusetta, 2004: 115).

Makedonca dili Makedon-Bulgar ihtilafında merkez bir yer işgal eder. 1944 sonrası Makedon halkın ulusluğu ve ulusal kimliğinin kabul edildiği gibi Bulgar dilbilimciler tarafından da ayrı bir dil olarak Makedoncanın kabul edilmesi gerekirdi. Fakat 1948 yılından itibaren Bulgaristan, Makedonca’yı tanımaktan vazgeçmiştir. 1948 yılında BKP’nin Merkez Komitesinin 16. Kurulunda ve 5. Kongresinde Makedonca Sırplaşmış bir dil olarak değerlendirilip eleştirilmiştir. 1949 yılında Bulgar dilbilimci Stojko Stojkov Makedonca’nın lehçelerinin dilbilimsel bakımdan Bulgarcadan farklı olduğunu, ancak aralarında “şiddetli bir ilişki” söz konusu olduğunu ileri sürmüştür. Diğer bir Bulgar dilbilimci Kiril Miņev, Makedoncanın 1945 yılından sonra yapay bir şekilde farklı bir dil olarak geliştirilmiş ve Sırplaştırılmış Bulgarcanın bir lehçesi olduğunu ileri sürer. Miņev, Makedon ulusal bilinçlenmesinin “geç bir ürün”ü temsil ettiğini öne sürmekte ve diğer Bulgar dilbilimciler gibi Makedonca’yı Sırplaş(tır)manın bir ürünü olduğu gerekçesiyle eleştirmektedir (Маринов, 142-138 :2013). Bulgaristan’ın Makedoncanın inkârı doğrultusundaki görüşleri 1950’lerin sonuna doğru daha fazla dile getirilmeye başlanmıştır. Böylelikle 1958’de Bulgaristan tarafından Makedonya’da Slav halkın Üsküp’te uydurulmuş yarı Sırpça (burada “yarı Sırpça” ile Makedonca dili kastedilmektedir) bir dil değil, Bulgarca konuştuğuna ilişkin bazı beyanlarda bulunmuştur (Палмер ve Кинг, 2018: 236). Dimitar Ganev, 1958’de yapmış olduğu bir konuşmada Makedonca’yı yapay, uydurulmuş ve Sırplaştırılmış bir dil olarak nitelendirerek Vardar ve Pirin Makedonya’da yaşayan halk için anlaşılmaz olduğunu ve dolayısıyla Makedon diye bir ulusun söz konusu olmadığını öne sürmüştür (Stamova, 2014: 666). 1963 yılı öncesi Bulgaristan, Makedoncanın cılız bir şekilde olsa da özgün niteliğini, yani Bulgarcadan farklılığını kabul ederken, 1963’ten sonra bu konuda radikal bir tavır sergileyecektir. Todor Zhivkov 1963’te, Makedoncanın yalnızca Bulgarcanın bir lehçesi, Bulgarcanın Batı lehçelerinden biri olduğunu ileri sürmüştür. Zhivkov, tarih ile dil alanlarını ilişkilendirerek Makedonya’da konuşulan Bulgarca lehçesinin Slav alfabesinin kurucuları olan Aziz Kiril ve Metodiy kardeşler tarafından da kullanıldığını vurgulamıştır. Zhivkov bu iddia ile çeşitli bilimsel alanlardan Bulgar uzmanları Makedonya’daki dilin “Sırplaştırılmasına” karşı saldırıya teşvik etti. 1968 yılında Bulgar Bölgesel Diller Bilimi (dialectology) yeniden yazılmıştır ve Makedonca lehçelerin daha önce ileri sürüldüğü gibi Bulgarcadan ayrı ve bağımsız bir dil olarak geliştirilmesinin mümkün

olmadığı vurgulanmıştır. 1967-68 yılında BKP Merkez Komitesi Politik Bürosu'nun aldığı bir kararla Bulgar Bilimler Akademisi'nde Bulgar tarihçi ve dilbilimcilere “*Makedonya'nın tarihi, kültürü ve dil*”i ile ilgili tutarlı bir tez oluşturma görevi verilmiştir (Маринов, 142 ,90 :2013). Bu anlamda resmî Bulgar görüşüne göre, Makedon ulusu etnik olarak Bulgar olan halka dayanarak yapay bir şekilde oluşturulmuş olması gibi Makedonca da yapay bir dildir. Aynı görüşe göre, Makedon ulusunun yaratılması gibi, Makedonca dili de “suni” ve politik bir karara istinaden yaratılmış olup aslında politik güdümlü bir “Sırplaştırma” ile değiştirilen bir Bulgar “lehçesi”dir.

1991'de bağımsızlığını ilan eden Makedonya'yı tanıyan ilk ülke Bulgaristan oldu (Stojanovski ve Mrlov, 2014: 305). Fakat Makedonya'yı devlet olarak tanımak Makedon ulusu ve Makedon dilini tanımak anlamına gelmiyordu. Bulgaristan'ın 1992 yılında Makedonya'nın bağımsızlığını tanımmasının hemen ardından Bulgaristan Cumhurbaşkanı Jelyu Jeleu, Bulgaristan'ın Makedonya Cumhuriyeti'ni yalnızca siyasi bir oluşum olarak tanıdığını, buna karşın Bulgardan ayrı bir Makedon ulusunu ve Bulgarcadan ayrı bir dili hiçbir zaman kabul etmeyeceğini beyan etti. Dolayısıyla Bulgaristan'ın Makedonya'ya yönelik eski iddialarını terk etmediği aksine devam ettirdiği görülmektedir (Marinov, 2013: 420). Jeleu, ayrıca Bulgar ve Makedonların ortak tarihe, dile ve dine sahip olduğunu dile getirmiştir. Jeleu'e göre tarihçiler ve Bulgar halkın çoğunluğu arasında yaygın kabul görmüş olan Makedonların ayrı bir ulus olmadığı düşüncesi buradan kaynaklanmaktadır (Рудометоф, 10 :2003). Bulgaristan'daki *Duma* gazetesinin 1 Eylül 1994 tarihli nüshasında yer alan bir makalede, Makedonya'nın aslında ikinci bir Bulgar devleti olduğu konusunda ulusal bir birlik oluşturulmasının gerekliliğine çağrı yapılmaktaydı (Глигоров, 410-408 :2001). Böyle bir anlayışa sahip olan Bulgar Eğitim Bakanı Marko Todorov, 13 Nisan 1994'te Üsküp'te resmi bir ziyarette bulunduğu sırada Makedonca ve Bulgarca dilinde oluşturulmuş ikili bir anlaşmayı imzalamayı reddetmiştir. Sofya'nın temsilcileri bunun yerine “iki ülkenin resmi dilleri” şeklinde bir formül önermiştir (Marinov, 2013: 420).

Gelinen durumda Bulgaristan, Makedonya'yı devlet olarak tanımaya ve Makedonya'nın 2000'ler sonrası başlatmış olduğu NATO ve Avrupa Birliği üyelik süreçlerini desteklemesine rağmen tarihsel ve kültürel mirası “paylaşma” konusundaki görüşlerinden hâlen vazgeçmemiştir. Bulgaristan komünist dönemden beri Makedonya Meselesine ilişkin sergilemekte olduğu katı tutumu ve izlediği politikaları aynen devam ettirmektedir. Siyasi temsilcilerin dili komünist dönemin diline göre yumuşamış olsa

da özünde Bulgaristan tavrını değiştirmemiştir. Dolayısıyla Makedonya Meselesi 1991'den sonra da kapanmamıştır. Bunun temelinde iki neden vardır: Birincisi Bulgaristan'da hâlâ ciddi bir "anti-Makedonculuk" söz konusudur; ikinci neden ise Makedonya'da "Bulgarofobia" fenomeni hâlen güçlü bir şekilde yaşamaktadır (Maleska, 2002: 2).

Bulgaristan ile Makedonya arasında Dostluk, İyi Komşuluk ve İş Birliği Anlaşması ve "Fransız Önerisi"

Bulgaristan ile Makedonya arasındaki tarihsel ve kültürel miras kavgasının yakın dönemdeki seyri, Makedonya ile Bulgaristan arasında 2017 yılında bir *Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Anlaşması* imzalanmış olsa da Avrupa Birliği üyesi bir ülke olarak Bulgaristan'ın Makedonya'nın AB ile müzakerelerinin başlamasını veto hakkını kullanarak engellediği 2020'den sonra daha da yoğunlaşmıştır. 2017 yılında imzalanan *Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Anlaşması* aslında pandoranın kutusunu açmış ve iki ülke arasında en azından son 20 yıldır bir kenara bırakılan veya gölgede kalan çatışmaları ve anlaşmazlıkları yeniden alevlendirip gündeme taşımıştır. Anlaşma iki ülke arasındaki tarihsel olaylar ve Makedonca dili konusundaki anlaşmazlıklara son vermek yerine Bulgaristan'ın, Makedonya Meselesi konusundaki eski söylemine geri dönmesine ve eski taleplerin yeniden masaya yatırılmasına neden olmuştur. Bulgaristan Makedonca dilinin Bulgarcanın bir lehçesi olduğu, Makedon halkının 1944 yılı öncesinde etnik kimlik bakımından Bulgar olduğu ve tarihsel olarak Makedonya coğrafyasının Bulgaristan'ın bir bölgesi olduğu yönündeki iddialarını yeniden tekrarlamaya başladı.

"Makedonya Meselesini" çözmek adına imzalanan bu anlaşmanın en önemli ve aynı zamanda en çok tartışılan bölümü, tarih ve eğitim konularının ele alındığı 8. maddenin 2. ve 3. fıkralarıdır. 8. maddenin 2. fıkrasına göre, anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren üç ay içinde karşılıklı güvenin derinleştirilmesi amacıyla, tarih ve eğitim konularında iki akit tarafın uzmanlarından oluşacak ortak ve multidisipliner bir komisyon kurulması öngörülmektedir. Bu komisyonun görevi her iki tarafın da tarihi olaylar ve kişilere yönelik iddialarını nesnel bir şekilde incelemek ve anlaşmazlıkları bu yolla çözüme ulaştırmaktır. Komisyon yaptığı çalışmalar hakkında akit tarafların hükümetlerine yıllık raporlar sunacaktır. 8. maddenin 3. fıkrasına göre ise her iki akit taraf, karşılıklı uzlaşma ile Avrupa değerleri ve ruhu çerçevesinde iyi komşuluk ilişkilerini güçlendirmek adına ortak tarihi olaylar ve kişilikler için ortak kutlama törenleri organize

edecektir (Договор за пријателство, 2017). Bulgaristan ile imzalanan bu anlaşma, SDSM Hükümeti tarafından Makedonya Meselesini çözme ve iki ülke arasındaki anlaşmazlıklara son verme adına tarihi bir adım olarak nitelendirildi. Dönemin Makedonya Başbakanı Zoran Zaev, Makedonca ve Bulgarca olarak iki dilde imzalanmış olan bu anlaşma ile Bulgaristan'ın Makedon ulusunu ve ulusal kimliğini dolaylı olarak tanıdığını ileri sürmüştür. Zaev, Bulgaristan'ın anlaşmayı Makedonca dilinde imzalamayı kabul etmesiyle uzun zamandır sadece Bulgarcanın "lehçelerinden" biri olarak nitelermekte olduğu Makedonca'yı resmi bir dil olarak tanıdığını vurgulamıştır (Заев: Договорот, 2017). Dönemin Makedonya Dış İşleri Bakanı Nikola Dimitrov ise, Bulgaristan ile Makedonya arasında imzalanan *Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Anlaşmasının* önsöz kısmında karşılıklı saygıdan bahsedildiğini vurgulayarak, anlaşmanın devletlerin resmi anayasal dillerinde imzalanmış olmasının, Makedoncanın Bulgarca ile kesinlikle aynı konum ve statüye sahip olduğu anlamına geldiğini belirtmiştir (ДИМИТРОВ, 2020).

Bulgaristan ile imzalanan bu anlaşma, Makedonya'da ciddi tartışmalara ve milliyetçi çevrelerin sert eleştirilerine neden olmuştur. Makedonya'da ana muhalefet VMRO DPMNE Partisi, başından beri anlaşmayı ulusal ve devlet çıkarları için "zararlı" olarak nitelendirmiştir. VMRO DPMNE'nin o dönem Genel Sekreteri olan Hristijan Mickovski, anlaşmanın Makedon halkının gerçek ve kimliksel özelliklerini tanımlamadığını ifade etmiş ve anlaşmayı,

“Makedon ders kitaplarını ve tarihi mirasımızın bir parçası olan diğer kimlik özelliklerini değiştirmek için tehlikeli bir fırsat”

olarak nitelermiştir (Мицковски: Договорот со Бугарија, 2017). Makedonya açısından anlaşmanın en sorunlu kısmı, sekizinci maddede yer alan tarihsel olayların ve kişilerin "etnik karakterini" belirleyecek ve iki tarafın tarihçilerinden oluşturulacak olan komisyonunun kurulması ve iki halkın "ortak tarihi" varsayımından hareketle bazı ortak tarihsel olayların ve şahsiyetlerin ortak törenlerle anılmasının öngörüldüğü kısımdır. Komisyonun hükümetlerce kurulacak olması ve çalışmalarını hükümetlere rapor edecek olması, komisyonun bilimsel ve nesnel değil, siyasi kararlar alması kaygısını yaratmıştır. Siyasi bir anlaşmanın ve siyasi iradenin ürünü olan bu komisyonun, bilimin ve nesnel araştırmaların konusu olması gereken tarih ve geçmişin değerlendirilmesi konusunda bilimsel ve nesnel değil, siyasi yaklaşımlar göstereceği kaygısı yaşanmıştır. Dolayısıyla milliyetçilere ve anlaşmaya muhalif olan kesime göre, aslında

bu komisyonda yapılacak olan şey Makedon ulusal geçmişini ve tarihini “pazarlamak” olacaktır. Bununla birlikte, yaşanmış bir geçmiş olarak tarih tek ve nesnel ise siyasi müzakerelere konu edilemeyecek bir unsurdur. Tarihçi Nataşa Kotlar, anlaşmanın 8. maddesine karşılık, bilim ve siyasetin başka perspektifler olduğunun altını çizerek, bilimsel bir mesele olarak tarihsel araştırma ve saptamaların Tarih Enstitüsü başta olmak üzere, Folklor Enstitüsü, Makedon Bilim ve Sanat Akademisi, Makedonya Dili Enstitüsü ve Makedonya Edebiyat Enstitüsü bünyesinde bulunan bilim adamları ve kurumlar tarafından yürütülmesi gerektiğini ifade etmiştir. Kotlar, anlaşmanın simetrik olmadığını, eşitlik ilkesine dayandırılmadığını ve Makedon halkının ve ulusal çıkarlarının yararına olmadığını öne sürmüştür:

“Anlaşmada ortak bir tarih için bir hüküm var. Böyle bir şey olamaz çünkü biz tek millet değiliz, biz özeli, özgün devletlerimiz ve kendi tarihlerimiz var (Kotlar, 2018).”

Makedon Bilim ve Sanat Akademisi’nin önde gelen üyelerinden Katica Kulavkova, Makedon-Bulgar “uzman komisyonu”nun meşruiyetinin kaynağının bilim değil siyaset olduğunu ileri sürer. Ona göre komisyonun önerileri bilimsel referanslar değildir, bu nedenle söz konusu öneriler Makedonya ve Balkan tarihi, halkları ve kültürlerinden çok komisyonun işlevi hakkında fikir vermektedir. Kulavkova komisyondan çıkacak öneri ve çözümleri, Balkanlar’daki karmaşık tarihsel süreçlerin bilimsel temelli bir yorumunun meyvesi olmak yerine totaliter ve tutsak bir zihnin yansıması olarak yorumlar (Kulavkova, 2022). VMRO DPMNE Partisi ve diğer milliyetçi çevreler, Bulgaristan’ın kendilerine Makedon ulusal kimliğini tehlikeye atacak bir formülü çözüm olarak dayatacağı endişesini yaşamaktadır. Tarihçi Nikola Zezov, bu anlaşmanın imzalanmasının Makedonya ile Bulgaristan arasındaki ilişkileri iyileştirmek yerine daha da kötüleştireceğini ve bu anlaşmadan önceki dönemde, iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi adına on yıllarca inşa edilmiş olan birikimin bir gecede çökeceğini ileri sürmektedir. İki ülkenin “ortak tarihi”yle ilgili maddenin kabul edilmesi halinde Makedon kimliğinin köklerinin kesileceğini ve ardından Bulgaristan’ın Makedon ulusunun Tito tarafından icat edildiği iddialarının Makedonlar tarafından kabul edildiği anlamına geleceğini ifade etmektedir. Benzer şekilde, Tarihçi Nikola Srbov her halkın kendi özgün geçmişine sahip olduğu varsayımından hareket ederek Makedonlar ile Bulgarların ortak bir tarihe sahip olmasının mümkün olmadığını ileri sürer. Anlaşma iki farklı halk arasındadır, ancak anlaşmanın bu halkların ortak bir geçmişinin olduğu kısmı iki farklı ve benzersiz halk

varsayımını geçersiz kılmaktadır. Ona göre bu anlaşma, yüzyıllardır Makedon tarihini kendine mal etmeye çalışan Bulgar tarihçilerin hayallerini gerçekleştirecek bir projedir (Пријателство ДА, заедничка историја НЕ, 2017).

Prespa Anlaşması'nın imzalanmasıyla birlikte Makedonya "dosyası"nın kesin olarak kapandığına ve Makedonya'nın NATO ve Avrupa Birliği'ne entegrasyon yolunun açıldığına yönelik genel bir kanı oluşmuştu. Neredeyse tüm Avrupa Birliği ülkelerinin liderleri, Makedon siyasi liderlerine ve vatandaşlarına, Yunanistan ile isim anlaşmazlığının çözülmesi halinde Makedonya'nın NATO ve AB entegrasyonunun engellenmeyeceğine dair söz vermiştir. Prespa Anlaşmasının imzalanması ve Makedonya'nın gereken anayasal değişiklikleri yapmasının ardından Makedonya NATO'nun üyesi oldu. Ancak sıra AB üyeliğine geldiğinde, Makedonya Sorunu'nu bu kez Bulgaristan yeniden gündeme getirerek 2020 yılında Makedonya'nın AB ile üyelik müzakerelerinin başlamasını veto etti. Aslında, Bulgaristan'ın 2020 yılındaki vetosundan önce, AB'ye tam üyelik için müzakerelere başlayan ülkeleri değerlendirmek için yeni bir metodolojinin onaylanması talep eden Fransa'nın 2019'da bir vetosu olmuştur. Söz konusu yeni metodolojiye ilişkin belgede, fasılların birkaç sözde küme halinde gruplandırılması, aday ülkenin geri adım atması durumunda müzakere sürecinin tersine çevrilebileceği ve aday ülkelerin de reformları uygulamak zorunda kalacağı öngörülmektedir (Нова методологија, 2020). Kısacası söz konusu yeni metodolojinin özü, AB ile müzakere eden ülkelerin bir faslı kapattıktan sonra söz konusu faslın uygulanmasında gecikme veya gerileme yaşanması halinde AB'nin aynı fasıl için yeniden müzakere talep etme hakkına sahip olmasıdır. 2020'nin başında Fransa'nın önerdiği bu metodoloji yetkili AB organları tarafından onaylandı. Metodolojinin onaylanmasının ardından, Kasım 2020'deki Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi Zirvesinde Bulgaristan, Makedonya'nın AB ile resmi müzakerelere başlamasını ilk kez veto etti. Bulgaristan'ın Makedonya müzakerelerinin başlamasını veto etmesinin gerekçeleri çok sayıdaydı ve çoğu zaman belirsizdi. Bulgaristan'ın temel gerekçesi, 2017 yılında imzalanan *Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Anlaşması*'nın uygulanmamasıydı. Daha sonra Makedonya'daki Bulgarların haklarının ihlal edildiğini gerekçe göstererek Makedonya'nın anayasasına Bulgar azınlığın dâhil edilmesi ve haklarına saygı duyulması şartı konuldu. Ayrıca Bulgaristan, Makedonya'nın Bulgaristan'a karşı "düşmanca" tavrını ve bakışını değiştirmesini talep etti. 2022'de Bulgaristan Cumhurbaşkanı Rumen Radev, Bulgaristan'ın Makedonya'ya karşı vetosu konusundaki konuşmasında, Bulgaristan'ın Yugoslavya ve Komintern döneminden kalma bir ideoloji olan Makedonizmi AB'de yer bulması için meşrulaştıramayacağını ileri sürmüştür:

“Eski Yugoslavya ve Komintern ideolojileri olan Makedonizmin AB’de meşruyet kazanmasına izin vermemeliyiz” (Радев не дозволува легитимација, 2022)

Dönemin Bulgaristan Dış İşleri Bakanı Ekaterina Zaharieva, Kuzey Makedonya’nın AB üyeliği için katılım müzakerelerinin başlamasına yönelik müzakere çerçevesini desteklememesinin ana nedenlerini, Kuzey Makedonya’nın 1999’da imzalanan resmi dil formülünün ve 2017 yılının *Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Anlaşmasının* uygulanmaması olarak sıralamış ve AB üyesi olmak istiyorsa Makedonya’nın Bulgaristan’daki Makedon azınlık için hiçbir iddiada bulunmayacağını açıkça beyan etmesi ve Bulgaristan devletine karşı olan düşmanca tavrını değiştirmesi gerektiğini öne sürmüştür:

“Kuzey Makedonya’nın yolu uzun, müzakerelere hazır olduğunda AB’deki yerini bulabilecek. Bulgaristan düşmanlığı ideolojisine dayalı bir devletin AB’de yeri yoktur (Бугарија стави вето, 2020).”

Bulgaristan’ın Makedonya’ya yönelik vetosu 2021 yılı boyunca devam etti. Makedonya ile Bulgaristan arasındaki bu sorunun çözümüne yönelik Avrupa Birliği nezdindeki en ciddi girişimler 2022 yılında, özellikle Haziran ayından sonra başladı. Bulgaristan, Makedonya ve Avrupa Birliği arasında gerçekleşen birçok müzakereden sonra “Fransız Önerisi” olarak bilinen formül gündeme geldi. “Fransız Önerisi” aslında Fransa Başkanlığı’nın üye devletlere gönderdiği iki taslak belge - Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Müzakere Çerçevesi ve Üsküp ile Birinci Hükümetlerarası Konferansın- düzenlenmesine ilişkin Konsey sonuçlarıdır. Bu belgenin önemli noktaları, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti’nin Yunanistan ile imzalanan Prespa Anlaşmasına ve Bulgaristan ile olan 2017 Anlaşmasına uyması; Bulgaristan’ın resmi olarak tanımadığı Makedon diliyle ilgili olarak, iki ülkenin ilgili bildirimler yayınlarak tarafların Makedonca’yı kendi konumlarına göre tanımlayacak olmaları; Müzakere çerçevesinde, Sofya ile Üsküp arasında 2017 Anlaşması’nın uygulanmasına ilişkin ikili bir protokolün yer alması ve Bulgarları yerel bir azınlık olarak anayasaya dahil etmek amacıyla Makedonya anayasasının değiştirilmesi olarak sıralanabilir. Fransız Önerisi çerçevesinde, Makedonya ile AB arasında hükümetlerarası iki konferansın düzenlenmesi öngörülmektedir. İlk hükümetlerarası konferans, Fransız Önerisi’nin Makedon Hükümeti ve Meclisi tarafından kabul edilmesinin hemen ardından gerçekleştirilecek ve bununla Makedonya’nın AB’ye tam üyelik müzakereleri başlatılmış olacaktır. Bu konferans “siyasi” bir konferans olarak nitelendirilmiştir. Makedonya ile AB arasındaki ikinci ve asıl hükümetlerarası konferans,

Makedonya'nın gerekli anayasa değişikliklerini yaparak Makedonya'daki Bulgarların bir azınlık olarak kabul edilmesinin ardından gerçekleştirilecektir (Fransa'nın Sofya ile, t. y.). Makedonya Meclisinde iktidar ve muhalefet partileri arasında yapılan hararetli tartışmaların ardından 16 Temmuz'da meclis 68 oyla hükümetin "Fransız Önerisine" ilişkin önerdiği taslağı onayladı. Onaylanan taslak sonuçlara göre, Avrupa Birliği ile neleri müzakere edebileceği konusunda hükümete talimat verilmektedir. Bu nedenle Makedonya Meclisi, AB ile müzakere sürecinde hükümeti, müzakere edilemez unsurlar olarak Makedon halkının diline; kimliğine; tarihi ve kültürel özelliklerine saygı duy-makla görevlendirmiştir. Bu taslak sonuçların 3. maddesinin 1. fıkrasına göre, hükümetin Makedon dilini açıklamalar, eklemeler veya dipnotlar olmadan müzakere süreçlerine dahil etmek zorunda olduğu belirtilmektedir (Собранието ги изгласа, 2022).

Fransız Önerisi, Makedonya'daki muhalefet partileri ve milliyetçi çevrelerin sert tepkilerine neden oldu. Milliyetçi çevreler Fransız Önerisi'ni bir asimilasyon, kapitülasyon ve ihanet olarak yorumladılar. VMRO DPMNE'nin Genel Başkanı Hristiyan Mickoski, parti tarafından gerçekleştirilen protestoda yaptığı konuşmada, halk asimile olacaksa ülkesinin AB'ye ihtiyacı olmadığını ileri sürmüştür. Protestoya katılan binlerce insanın mesajının, Fransız Önerisi'ne «hayır» olduğunu kaydeden Mickoski,

"Avrupa bizi, medeni Makedonları, ait olduğumuz yere yani Avrupa'ya medeni ve onurlu bir şekilde kabul etmeye hazır değilse bekleyeceğiz, bugün ne demek istediğimizi anlayan insanlar gelene kadar bekleyeceğiz"

ifadelerini kullanmıştır. Mickoski, Makedonya'nın ve Makedon kimliğinin her şeyden önce ve üstün olduğunu ifade etmiştir. Mickoski'ye göre Fransız Önerisi; dil, tarih ve kimlik olmak üzere tüm Bulgar taleplerini içermektedir ve hükümet öneriyi reddetmelidir (Kuzey Makedonya'da, 2022). Makedon Bilim ve Sanat Akademisi Başkanı Lupço Kocarev'e göre Fransız Önerisi'nin mecliste onaylanması, Bulgaristan ile imzalanan Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Anlaşması ve Prespa Anlaşması Makedonculuęun² yıkımını başlatmak için ilk adımdır. Avrupa Birliği liderliğinde yapılan bu iki anlaşmanın amacı Makedon halkı asimile etmektir (Кочаев, 2022). Makedonya açısından Fransız Önerisi'nin en kritik ve sorunlu noktası, 2017 yılındaki bu anlaşmanın uygulanışının Makedonya'nın AB ile müzakere sürecinin bir parçası haline getirilmesidir. Böylelikle iki ülkeyi ilgilendiren bir sorun tüm AB'nin sorunu haline dönüştürülmektedir. Öte

2 Makedonculuk; Makedonlar'ın ulusal doktrinidir.

yandan, 2017 Anlaşmasının AB müzakerelerinin bir parçası olması, Makedonya'nın söz konusu anlaşmayı uygulamadığını düşündüğü durumlarda dolaylı olarak Bulgaristan'a müzakereleri münhasıran engelleme hakkı tanımıştır. 2017 Anlaşması ve Fransız Önerisi'nin muhaliflerde yarattığı kaygılar 2017 Anlaşmasının 8. maddesinden kaynaklanmaktadır. Yukarıda da vurgulandığı gibi 8. maddenin 2. fıkrasına göre iki akit taraf arasında, tarih ve eğitim konularında ortak ve multidisipliner bir uzman komisyonu kurulması ve bu komisyonun hükümetlere rapor sunması öngörülmüştür. Bu anlaşmayı ve Fransız Önerisi'ni eleştiren bakanlar, komisyonunun asimetrik ilişki şartları nedeniyle büyük baskı altına gireceği ve bu nedenle Bulgaristan lehine tavizler vermek zorunda kalacağı endişesini taşımaktadır. Komisyon, Bulgaristan ve Makedonya'nın ortak tarihi konusunda "bilimsel" bir karar vermenin yanı sıra, tarih ders kitaplarının, anıtların, anıt plaketlerin içeriği gibi konularda da karar verecektir. Örneğin, Bulgaristan'ın taleplerinden biri, İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazi ekseninde yer alan Bulgaristan'a atıfta bulunan "Faşist Bulgaristan" ibaresinin okul kitaplarından ve anıt plaketlerinden çıkarılması veya kullanılmamasıdır. Bu nedenle milliyetçi çevrelerde, Fransız Önerisi "Makedonya'nın Bulgarlaştırılması" için bir taslak olarak nitelendirilmiştir. Özetlemek gerekirse, Makedon milliyetçileri için Fransız Önerisi iki nedenle sorunludur: Birincisi, bu öneri Makedonya-Bulgaristan anlaşmazlığını tüm AB ülkelerine açık hale getirmektedir. Çünkü 2017 Anlaşması, Makedonya'nın AB ile müzakere sürecine dahil edilmiş ve multidisipliner Komisyon'un belirli bir konuda ortak bir çözüme kavuşamaması halinde, Bulgaristan'a Makedonya'yı veto etme olanağı yaratmıştır. İkinci sorun ise, gücün dayatılması olasılığı yaratabilecek olan asimetrik ilişkidir. Dolayısıyla milliyetçiler, Bulgaristan'ın veto kozunu kullanarak Makedonya makamlarına ve multidisipliner Komisyon üyelerine, Bulgaristan lehine tavizler vermeleri için baskı uygulayacağı görüşündedir.

Burada özellikle vurgulanması gereken diğer bir husus, 2017 tarihli anlaşmanın 12. maddesidir. 12. madde anlaşmanın etkin bir şekilde uygulanması amacıyla yılda bir kez toplanacak olan hükümetler arası ortak bir komisyonun kurulmasını öngörmektedir. Ayrıca bu komisyona anlaşmanın uygulanması sırasında ortaya çıkan anlaşmazlıkları çözüme yetkisi vermektedir. Böylelikle 16 Temmuz 2022 yılında taslak sonuçların Makedonya Parlamentosunda oylanmasının ardından, hükümetlerarası ortak komisyonun 17 Temmuz 2022'de gerçekleştirilen toplantıya ilişkin öneri ve kararlarını içeren ikinci protokol açıklandı. Hükümetlerarası ortak toplantıda alınan ve protokole yansıyan

kararların bağlayıcılığı bulunmamakla birlikte, bu protokolün Tarihsel ve Eğitimsel Konularda Ortak Multidisipliner Uzman Komisyonu'nun üzerinde büyük bir siyasi etkiye sahip olduğu düşünülmektedir (Протокол од вториот состанок, 2022).

17 Temmuz 2022 yılında imzalanan protokol gündeminin ikinci noktası, Bulgaristan ve Makedonya hükümetlerinin komisyonu, çalışmalarını hızlandırması ve daha net çözümlere ulaşması için teşvik etmesidir. Hükümetler, komisyon için elverişli çalışma koşulları yaratılması yönünde desteklerini teyit etmiş ve yeni komisyonu, verimli ve titiz bilimsel tartışmalara dayalı olarak belirli sonuçlar elde etmesi yönünde teşvik etmişlerdir. Hükümetler, çalışmalarında 8. madde hükümlerine, yani 2017 tarihli anlaşmanın 8. maddesi ve 2. fıkrasına sıkı sıkıya bağlı kalmakla ve Komisyon ise, otantik tarihsel kaynakları ve tarihsel olayları bilimsel yaklaşım çerçevesinde ele alarak amaca katkıda bulunmakla yükümlüdür. Ayrıca her iki ülke, iki yıllık bir süre içinde, komisyonun ulaştığı sonuçları veya vardığı çözümleri eğitim müfredatlarına, okul ders kitaplarına, anıt yazıtlarına, hatıra plakelerine, müzelerdeki ve diğer tarihi ve kültürel mekanlardaki bilgilendirici materyallere dahil etmekle yükümlüdür. Ayrıca komisyonun ulaştığı çözümlere kamuoyu niteliği olan elektronik medyada da yer verilmesi öngörülmüştür. (Протокол од вториот состанок, 2022).

Protokolün üçüncü gündem noktasının önemli konularından biri, komünist döneminin kurbanlarının rehabilitasyonuna ilişkindir. Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti, 1945-1990 dönemi rejim baskısı kurbanlarından özür dilediği 2006 tarihli Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Meclisi Deklarasyonu uyarınca ve Avrupa Parlamentosu'nun 2009'dan beri Avrupa vicdanına ilişkin kararı uyarınca, siyasi ve etnik kimlikleri nedeniyle Yugoslav komünist rejiminin kurbanı olan Bulgarlar da dahil olmak üzere herkesten özür dilemeyi kendine görev edinmiştir. Ayrıca Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti; polis, sivil ve askeri istihbarat dahil olmak üzere komünizm döneminden kalma tüm eski devlet güvenlik servislerinin baskı aygıtı arşivlerinin tamamen açılması için gerekli yasal çerçeveyi kapsamlı olarak oluşturacağını beyan etmiştir. Bu kapsamlı yasal çerçeve, ilgili belgelere ücretsiz, sınırsız ve zamanında erişim, araştırma, kullanım hakkı, yayın ve kurumsal muhafaza için net fırsatlar yaratacaktır. Anlaşmanın 8. maddesinin 3. fıkrası yine tarihi konulara değinmektedir. Bu fıkra uyarınca Tarihsel ve Eğitimsel Konularda Ortak Multidisipliner Uzman Komisyonu tarafından halihazırda üzerinde anlaşmaya varılmış olan ortak tarihi olayların ve kişiliklerin ortak olarak kutlamalarına ilişkin, 2022 ve 2023 yılları için ortak bir takvim üzerinde anlaşmaya

varıldı. Bunun dışında protokolde, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti'nin Komisyonun tavsiyeleri ve 2017 Anlaşması uyarınca, Kral Samuel hakkında 7. sınıflar için örnek bir ders hazırlanması ve sunumunun eğitim müfredatına dahil edilmesi öngörülmektedir (Протокол од вториот состанок, 2022).

İmzalanan protokolde, Makedonya ile Avrupa Birliği arasında düzenlenen ilk hükümetler arası konferansın (siyasi konferans olarak adlandırılan) ardından alınması gereken tedbirler veya adımlar da yer almaktadır. Ele alınan konulardan biri nefret söylemidir. Bu bağlamda taraflar, kamu binaları ve anıtlar üzerindeki yazılar ve plakette, okul ders kitaplarındaki metinlerde ve öğretim materyallerinde ve ayrıca elektronik medyada (sosyal medya dahil olmak üzere) tespit edilen nefret söylemi unsurları konusunda, Dışişleri Bakanlıkları arasında diplomatik kanallar aracılığıyla bilgi d bulunulmasını kabul ederler. Her iki taraf da nefret söylemini önlemek için mümkün olan en kısa sürede harekete geçmekle yükümlüdür. Ayrıca her iki taraf devlet, kendileri tarafından finanse edilen yeni kitapların, belgesellerin, çeşitli dergilerin, kültürel anıtların, filmlerin ve diğer sanat eserlerinin *Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Anlaşması* ruhuna uygun olacağını garanti eder. Taraflar, kurum ve kuruluşların kasıtsız propagandalarını önlemek ve özel kuruluşların şiddet, kin ve benzeri eylemlere teşvik edici ve ikili ilişkilere zarar verebilecek faaliyetlerini önlemek için etkili tedbirler alacaklardır. Bunun dışında Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti, bir yıl içinde, eski devlet güvenlik servislerinin komünizm döneminden kalma baskı aygıtı arşivlerinin tamamen açılması için gerekli yasal çerçeveyi kapsamlı olarak oluşturmayı taahhüt eder. Ayrıca, her iki ülke de Multidisipliner Komisyonun önerilerine dayalı olarak bazı ders örnekleri hazırlayacaklardır. Taraflar, Multidisipliner Komisyonun bu önerilerini eğitim müfredatlarına, ders kitaplarına, çeşitli eğitim materyallerine, tabela yazıtlarına, tarihi eserlere, anıtlara ve bilgilendirici materyallere dahil etmekle yükümlüdür. Bu değişiklikler, devlet yetkisinde bulunan seçim bilgi dosyalarına da yansıtılmalıdır. Bunun dışında, her iki devlet de en geç 2024-2025 akademik yılına kadar tarih kitaplarını Multidisipliner Komisyonun önerilerine göre değiştirmekte mutabık olmuştur. Bütün bunların yanı sıra Protokolde, Makedonya'nın Makedonya'daki Bulgar azınlığın haklarının korunması için gereken bütün önlemleri alması kabul edilmiştir. Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nde yer alan Bulgar azınlığın eşit haklara etkin erişimini, ayrımcılığa karşı korunmasını ve kültür ve kimliğinin korunmasını sağlamak

üzere önlemler alacağı ifadelerine Protokolde yer verilmiştir (Протокол од вториот состанок, 2022).

VMRO-DPMNE'nin lideri Hristijan Mickoski, Protokolün aslında Bulgarlaştırma taleplerini içerdiğini ve Bulgar asimilasyon politikalarının, yani ders kitaplarının değiştirilmesi ve tarihin değiştirilmesi gibi taleplerinin AB'ye girmenin ön şartı haline getirildiğini ve bunlar yerine getirilmeden hiçbir müzakerenin başlayamayacağını ileri sürmüştür. Fransız Önerisi kabul edildikten ve Protokol imzalandıktan sonra, Protokolün Makedonya'nın AB ile müzakere süreçlerinin bir parçası olup olmayacağı konusunda kamuoyunda ciddi bir tartışma ortaya çıkmıştır. VMRO DPMNE ve Fransız Önerisi'ne karşı çıkan gruplara göre Protokol, kesinlikle Makedonya'nın AB ile müzakere sürecinin parçasıdır. Hükümet ise bu protokolün Makedonya'nın AB ile müzakere sürecinin bir parçası olmadığını ve Protokoldeki hükümlerin yerine getirilmemesi halinde Bulgaristan'ın Makedonya'nın AB ile müzakere sürecinde veto hakkına sahip olmadığını ileri sürmüştür. Başbakan Kovaçevski, Fransız Önerisi'nin Makedon halkının ulusal kimliğine yönelik olumsuz bir etkisinin bulunmadığını, aksine Makedon ulusal kimliğini koruduğunu savunmaktadır. Ona göre Fransız Önerisi ve bu müzakere süreci ile Makedon dili korunmaktadır. Ayrıca, hükümetlerarası Komisyon tarafından imzalanacak olan Protokolün, müzakere sürecinin bir parçası olmayacağını ileri sürmüştür (Собранието на Северна, 2022).

Ancak Fransız Önerisi'nin mecliste kabul edilmesine rağmen Makedonya'nın AB ile müzakereleri gerçek anlamda başlamadı. Çünkü daha önce anıldığı üzere, Fransız Önerisi gereği Makedonya ile AB arasında hükümetler arasında iki konferans öngörülmektedir. Önergede, Fransız Önerisi mecliste kabul edilir edilmez ilk konferansın yapılacağı öngörülmektedir. Ancak Makedonya'nın AB ile resmi müzakerelerinin başlayacağı ve fasılların açılmaya başlayacağı konferans, Makedonya'nın anayasa değişikliklerini yapıp anayasada Bulgarları azınlık olarak kabul edeceği zaman gerçekleşecektir. Bunun için 18 aylık bir süre tanınmıştır. Fransız Önerisi'nin parlamentoda oylanmasından ve Makedonya ile AB arasındaki ilk hükümetler arası konferansın düzenlenmesinden neredeyse 1 yıl sonra bile, ülkede anayasa değişiklikleri hala yapılmamıştır. VMRO DPMNE ve diğer muhalefet partileri, sürecin başından itibaren anayasa değişikliklerini desteklemeyeceklerini beyan etmişlerdir. Hristijan Mickoski, VMRO DPMNE Partisi'nin Bulgarların anayasaya dahil edilmeyeceği konusunda bir garanti olduğunu ileri sürmüştür.

Tarihsel ve Eğitimsel Konularda Ortak Multidisipliner Uzman Komisyonu'nun Önerileri

Multidisipliner Tarih Uzmanları Ortak Komisyonu konusunda kısaca bilgi verilmesi gerekirse, komisyon 2018 yılı Mayıs ayında oluşturuldu. Komisyon, yedi Bulgar ve yedi Makedon üye olmak üzere toplam 14 üyeden oluşmakta olup eş başkan sistemiyle işlemektedir ve biri Bulgar tarafı diğeri Makedon tarafı temsil eden 2 başkanı vardır. Komisyon kararlarını oy birliği ile alır. Yukarıda ifade edildiği gibi 2017 tarihli anlaşmanın 8. maddesi uyarınca komisyonun görevi, iki ülke arasındaki tarihi olay ve figürlere ilişkin ihtilafları bilimsel ve nesnel bir şekilde yorumlayarak çözmektir. Komisyon, akit tarafların hükümetlerine çalışmaları hakkında yıllık raporlar sunacaktır.

Multidisipliner Tarih Uzmanları Ortak Komisyonu'nun çalışmaları halen devam etmekte olup taraflar pek çok konuda müzakerelerini halen devam ettirmektedirler. Bugüne kadar Aziz Kiril ve Metodiy, Aziz Kliment ve Aziz Naum ve Çar Samuel gibi tarihi figürlerin iki ülke tarafından birlikte kutlanması ve anılması Komisyon tarafından önerilmiştir. Komisyon, Aziz Kiril ve Metodiy Kardeşlerin eserlerinin Makedon ve Bulgarların ulusal ve kültürel gelişimlerinde özel bir öneme sahip olduğu sonucuna varmıştır. Komisyona göre, Aziz Kiril ve Metodiy'in eserleri, o dönem Orta Çağ Bulgar Devleti'nin toprakları içinde bulunan Preslav ve Ohrid şehirlerindeki edebiyat merkezlerinde geliştirildi ve korundu. Bu, Makedonya ve Bulgaristan'ın Aziz Kiril ve Metodiy'in doğum gününü ortaklaşa kutlamaları için iyi bir temel oluşturuyor. Aziz Kiril ve Metodiy'in öğrencilerinden olan Aziz Kliment Ohrindski de Komisyon tarafından Bulgaristan ve Makedonya'da Hristiyan kültürünün ve okuryazarlığının gelişmesine katkıda bulunan önemli bir şahsiyet olarak değerlendirildi. Aziz Kliment, Ohri'de edebiyat okulunun temellerini atan ve bu okulun gelişmesine önemli katkılar sağlayan bir din adamı ve aydındır. Ohri o dönemde Bulgar devletinin bir parçası olduğu için Aziz Kliment Ohrindski her iki ülke için de ayrı bir öneme sahiptir. Aziz Kiril ve Metodiy'in diğeri bir öğrencisi olan Aziz Naum da Komisyon tarafından Bulgaristan ve Makedonya'nın ortak olarak anacağı ve kutlayacağı bir değer olarak önerilmiştir. Aziz Naum, Pliskov-Preslav Edebiyat Okulu'nun kurucularından biridir. 893 civarında Çar Simeon tarafından Aziz Kliment Ohridski'nin eğitim faaliyetlerine devam ettiği Ohri'ye gönderildi. Kliment'i Ohri Edebiyat Okulu'na gönderir ve Ohri Gölü kıyısında bugün onun adını taşıyan bir manastır inşa eder. Bunların dışında Komisyon, Çar Samuil'i birlikte kutlanması ve anılması gerektiğine karar vermiştir. Çar Samuil, Balkan

Yarımadası'ndaki devletlerin ve halkların büyük bir bölümünü içeren büyük bir Orta Çağ devletinin kralıdır. Komisyon Çar Samuil'i, iki ülkenin ortak tarihinin bir simgesi olarak değerlendirmiştir (Препораки на Македонско-бугарската, 2022).

Ayrıca söz konusu komisyon, Bulgaristan'da 5. sınıf ve Makedonya'da 6. sınıf tarih kitaplarını inceleyerek bu kitaplarda bazı eksiklikler olduğu değerlendirmesinde bulunmuş ve bazı düzeltmelerin yapılması gerektiğini önermiştir. Komisyon, şu unsurlardan kaçınılması gerektiğini değerlendirmektedir: antik tarih hakkında temelsiz tarihçilik önerileri; belirli bir tarihsel zaman ve bağlama karşılık gelmeyen haritaların kullanılması nedeniyle oluşan tarihi coğrafyadaki eksiklikler; olgusal (faktografik) hatalar (Препораки на Македонско-бугарската, 2022).

Yukarıda bahsedildiği üzere, Makedon tarihyazımına ve milliyetçi düşüncesine göre 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın ilk yarısına denk gelen ve Makedon ulusunun ve devletinin çekirdeğini oluşturan tarihi ve kültürel sermaye Bulgaristan tarafından reddedilmektedir. Bulgaristan'a göre bu tarihi ve kültürel sermaye tamamen Bulgaristan'a aittir. Gotse Delçev ve Jane Sandanski'nin etnik kimliği başta olmak üzere, VMRO örgütünün, İlinden İsyanının ve birçok tarihi olay ve şahsiyetlerin etnik kimliği bu müzakerelerin nesnesi olacaktır. Bu anlamda Gotse Delçev'in etnik kimliğinin, iki ülke arasındaki tarihin "paylaşılması" müzakerelerinin nesnesi haline getirilmesi, tartışmaların temel sorununu oluşturmaktadır. Komisyondaki Bulgar üyeler, Gotse Delçev'in etnik kimliğinin Bulgar olarak tanınmasını istemektedir. Komisyonun 2022 yılındaki toplantılarından birinde, Komisyonun Makedon Eş Başkanı Dragan Gjorgiev, Gotse Delçev'in etnik kimliğinin herhangi bir ilerleme sağlama önünde ana sorun olmaya devam ettiğini ifade ederken, Bulgar Eş Başkanı Angel Dimitrov Gotse ise Delçev'in kimliğini kendilerinin değil Delçev'in kendisi tarafından belirlediğini ileri sürmüştür (Македонско-бугарската, 2020). Komisyondaki Makedon üyeler ise, Gotse Delçev'in etnik kimliğini belirlemenin Komisyonun işi olmadığını ileri sürmüşlerdir (Историска комисија, 2022). Komisyonun Makedon Eş Başkanı Gjorgiev'e göre 19. ve 20. yüzyıllara ait meseleler tartışılması en zor meseleler olarak görünmektedir (Ѓоргиев: Периодот на 19 и 20 век, 2022).

"Ortak tarih" terimi, Komisyonun tarihsel olayların ve tarihi şahsiyetlerin etnik kimliğini belirlemesi ve paylaşılması "müzakereleri" önünde bir başka engel oluşturmaktadır. *Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Anlaşmasında* "ortak tarih" terimi kullanılmaktadır ancak birçok Makedon tarihçiye göre muğlak ve belirsiz bir kavram olduğu için bu kavram, Bulgaristan'ın etnik anlamda suiistimaline açıktır. Gjorgiev'e göre, Bulgarlar

“ortak tarih” terimi ile tek bir halkın tarihini, yani 9. yüzyıldan 1944’e uzanan Bulgar halkının tarihini kast etmektedir. Bulgaristan tarihyazımı, Makedonya Halk Cumhuriyeti ve Makedon ulusunun 1944 yılında komünistler tarafından bir gece içinde yaratıldığını ileri sürer. Bulgar tarihçiler “tarihi millet” kavramına inanmakta, “ilkçi yaklaşım”³ benimsemektedirler. Bu bağlamda, Bulgar milletinin doğuşunu 9. yüzyıl olarak göstermektedirler. Bulgar tarihçilere göre ilk Bulgar Krallığının sınırları içinde yaşamış olan halkların tamamı Bulgardır. Böylece Makedonya bir coğrafi bölge olarak ilk Bulgar Krallığın sınırları içinde bulunduğu için, Makedonların 1944’e kadar Bulgar olduklarını, dolayısıyla ortak tarihin tek bir milletin, yani Bulgar milletinin tarihi olduğunu savunmaktadırlar (Горгиев: Историската комисија, 2022). Gjorgiev toplantılar sırasında Bulgar tarafın tarihçilerinin “Makedon milleti”, Makedon kültürü, “Makedon dili” gibi terimleri kullanmaktan kaçındıklarını ileri sürmektedir. Makedon tarihçilerin kaygıları, ortak tarih kavramından hareketle Bulgaristan’ın, ortak bir dili, tarihi ve kültürü olan tek bir halk anlamını çıkarmasından kaynaklanmaktadır. Tarihçi Vanço Gorgiev, Bulgaristan ve Makedonya’nın ortak tarihinin ancak Makedonya’nın Bulgaristan tarafından işgal edildiği 1915-1918 yılları ve İkinci Dünya Savaşı gibi dönemlerde konuşulabileceğini savunmaktadır. Bunun dışında ortak bir tarih yoktur. Ona göre Makedonlar, komşu halklardan farklı bir tarihe ve geçmişe sahip olan özgün bir millettir (Македонско-бугарската комисија, 2020).

Sonuç

Balkanlarda tarih başından beri ulus devleti ve ulusu mekânda ve zamanda meşru-
laştıran bir araç olarak işlev göstermiştir. Dolayısıyla 19. yüzyıldan bugüne Balkanlardaki

3 Ulusların nasıl ortaya çıktığı, nasıl oluştuğuna ilişkin sosyal bilimler literatüründe en büyük tartışmalardan biri inşaçılar ile ilkçiler arasında gelişmektedir. Modernist yaklaşımını benimseyenler milliyetçilik, uluslaşma, ulus ve ulusal kimlik gibi kavramlar ve kategoriler veya süreçleri tamamen modern çağa özgün olarak kavramaktadırlar ve tüm bunların tarihsel ve sosyolojik mahiyetini vurgulamaktadır. Modernistler milliyetçiliği, uluslar ve ulusal kimlikler siyasi ve entelektüel seçkinler tarafından belirli çıkarlar doğrultusunda icat edildiğini vurgulayıp bilinçli projeler olarak kavramaktadır. Başka bir deyişle ulus oluşturma ve ulusal kimlik inşa etmenin tamamen sosyal bir olgu olup belirli iktidar merkezler tarafından tasarlandığı, hayal edildiği ve inşa edildiği olgular ve ya yapılar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bunun aksine ilkçi yaklaşım göre bütün milletleri, yüzyıllardan beri var olan bir birlikteliğin günümüzdeki bir uzantısı oldukları ve milletlere Ortaçağ’da hatta antik çağlarda bile rastlanmanın mümkün olduğunu vurgulamaktadır. İlkçiler tarihsel süreç içinde değişen tek şeyin milletlerin büründükleri biçim olduğunu, milli öz ise her zaman aynı kaldığını vurgulamaktadır. Sözün kısası ilkçiler milletleri veri olarak kabul ederler, modern çağın veya modernitenin ürünü olmadıklarını ve modernistleri ileri sürdüklerinin aksine hiç “kimse” tarafından bilinçli olarak inşa ve hayal etmediği düşüncesini paylaşırlar. Yani millet, eskiciler nezdinde tarihsel bir gerçekliktir. Bkz: Umut Özkırmlı, Milliyetçilik Kuramları Eleştirel bir Bakış, İstanbul, Doğu Batı, 2016.

milliyetçiler bir tarih ve tarihsel mitler üretme yarışına girmiştir. Balkanlarda milliyetçilerin uluslarına ve ulus devletlerine meşruiyet kazandırmak adına giriştikleri bu tarih üretme tutkusu ülkelerin aralarında savaş, düşmanlıklar ve anlaşmazlıkların yaşanmasına neden olmuştur. Makedonya ile Bulgaristan arasında tarih konusunda yaşanan kavga ve anlaşmazlıklar her şeyden önce bu tarih üretim “fazlalığı” ve tarihin politikleştirilmesi ilgilidir. Bu kavganın kaynağının tarihin ve tarihten kaynaklanan mitlerin değişik şekillerde, özellikle milliyetçilik ekseninde, yorumlanması olduğu görülür. Dolayısıyla Bulgaristan ile Makedonya arasındaki tarihsel ve kültürel mirası konusunda yaşanan bu anlaşmazlıklar, iki milliyetçi ideolojinin çatışmasının bir yansımasıdır.

Makedonya ile Bulgaristan arasındaki tarihi paylaşım anlaşmazlıkları ve bu anlaşmazlıkların çözülmesine yönelik başvuru yöntem göstermektedir ki tarihi nesnel bir şekilde yorumlamak, aktarmak ve yazmak neredeyse imkânsızdır. Bu imkânsızlık iki nedene bağlıdır: birincisi tarihi yorumlayan, aktaran ve yazan tarihçilerle ilgilidir. Yukarıda vurgulandığı gibi tarihçi tarihini yazarken kültürel, toplumsal ve siyasal yükünden arınmış bir kişi değildir. Tarihçi toplumsal bir varlık olduğu için tarihi yazarken ister istemez yaşadığı ve faaliyet gösterdiği toplumun dünya görüşünü, siyasi görüşlerini ve ideolojik duruşunu da yansıtacaktır. İkinci neden ise belli aktörler tarafından sık sık tarih bilincinin çarpıtılarak tarihin kendi ideolojileri doğrultusunda yorumlanıp yazılmasıdır. Daha somut olarak, modern çağın önemli bir aktörü olarak ulus devlet, ideolojisini meşrulaştırmak ve devamlılığını sağlamak için tarihi bu amaca yönelik yorumlamakta ve yazmaktadır.

Makedonya ile Bulgaristan arasındaki tarihi anlaşmazlıkları çözüme girişimi, pratikte tarafların tarihi devlet ideolojisine ve ulusal çıkarlarına göre yorumlama ve yazma girişiminin ifadesi haline gelmiş olup her iki taraf da ötekine iddialarını empoze etme amacındadır. İki devlet arasındaki ihtilafları çözmek için tarihçilerden oluşan komisyon aslında tarihin veya “hakikatin” müzakere edildiği bir komisyondur. Komisyon ne kadar profesyonel tarihçilerden oluşuyorsa ve bu görüşmelerde bilimin son sözü söyleyeceği söylene de özünde bu komisyon politiktir. Politik bir sorunu çözümlen bir sonucu olarak oluşturulmuştur ve dolayısıyla sunulan çözümler objektif olmaktan uzaktır. Komisyon, devletlerin siyasi ve ideolojik amaçlarını tatmin edecek çözümler üretecektir. Ayrıca devletlerin siyasi gücü ve uluslararası politikada ağırlığı açısından asimetrik oran dikkate alındığında bu komisyon Bulgaristan lehine çözümler üretebilme ihtimali yüksek gözüküyor.